

SANDRA LUKIĆ
Filozofski fakultet
Banja Luka
sandra.lukic@ff.unibl.org

УДК 908(497.15)(048.84)
DOI 10.7251/GUARS1709357Z

**Zdravka Zlodi, Tomek J. Lis, *Bosna u uspomenama poljske liječnice Teodore Krajewske z Kosmowskich (1854.-1935.)*,
Zagreb 2015, str. 271**

Monografija *Bosna u uspomenama poljske liječnice Teodore Krajewske z Kosmowskich (1854.-1935.)*, koju su priredili Zdravka Zlodi i Tomek J. Lis, nastala je kao rezultat poljsko-hrvatske naučne saradnje sa ciljem da se naučnoj i široj javnosti predoče sjećanja poljske ljekarke Teodore Krajewske, koja je zapisala u svom *Dnevniku*, a odnose se na period koji je provela u Bosni i Hercegovini krajem XIX i početkom XX vijeka. Rukopis *Dnevnika* prvi put je objavljen u Poljskoj 1989. godine, a priredila ga je dr Bogoslava Čajecka. Zapažanja T. Krajewske su veoma značajna za proučavanje zdravstvenih, vjerskih, društvenih, kulturnih pa i političkih prilika u Bosni i Hercegovini, imajući u vidu da je T. Krajewska bila visokog nivoa obrazovanja, koje je stekla u Švajcarskoj, te da je govorila nekoliko jezika i postala jedna od prvih ženskih ljekara u Bosni i Hercegovini. *Dnevnik* je počela sređivati oko 1930. godine na osnovu autentičnih bilješki koje je ispisivala u periodu od 1893. do 1932. godine i u tome leži njegova vrijednost. Nažalost, bilješke su velikim dijelom uništene, najvjerovatnije tokom Drugog svjetskog rata, dok je dio sačuvan u Narodnoj zakladi im. Ossolińskih u Vroclavu. *Dnevnik* je podijeljen na dva dijela, na način da prvi dio opisuje njeno djetinjstvo i ranu mladost, odnose u porodici, animozitet prema ruskom okupatoru i rusifikaciji Poljske, smrt supruga Antona Krajevskog, sa kojim je bila u braku od 1876. do 1880. godine, odlučnost da ode na studij u Švajcarsku 1883. godine da bi izbjegla da studira na ruskom jeziku, te odluku da zbog neslaganja sa profesorom napusti asistentsko mjesto u Ženevi i prihvati namještenje u Bosni i Hercegovini. Drugi dio *Dnevnika* iznosi njena sjećanja na vrijeme koje je kao ljekarka provela u Bosni i Hercegovini. *Dnevnik* završava 1909. godinom, ne uspjevši da ga dovrši do kraja. Preminula je u Varšavi 1935. godine.

Novouspostavljena austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini pokrenula je reformu zdravstvenog sistema koji je trebao osigurati zdravstvenu zaštitu za cjelokupno stanovništvo s obzirom na prisutnost mnogobrojnih epidemija i loše zdravstvene navike stanovništva. Poseban izazov predstavljala je zdravstvena zaštita muslimanskih žena, koje zbog vjerskih uvjerenja nisu mogli pregledati muški ljekari. Jedna od mjera koju je preduzela nova vlast bilo je "uspostavljanje institucije ženskog liječnika" (str. 33). Među prvim ženskim ljekarima koje su stigle u Bosnu i Her-

cegovinu bila je T. Krajevska, koja je 28. novembra 1892. godine službeno postavljena za vladinog ljekara u Bosni i Hercegovini, gdje je stigla početkom 1893. godine i ostala i nakon raspada Austrougarske, sve do 1927. godine. Njeno prvo odredište bila je Tuzla, u kojoj je boravila do 1899. godine, kada je dobila premještaj u Sarajevo. T. Krajevska je na zanimljiv način opisala gradove i sela koje je obilazila, vremenske prilike, stanovništvo, s posebnim osvrtom na religijske i društvene razlike koje su uticale na njihov svakodnevni život. Opisala je Uskrs kod srpske porodice Radulović, krsnu slavu Đurđevdan kod srpske porodice Ivanović, susret sa nadbiskupom Josipom Štadlerom, tursku svadbu sina Aliage Bešlagića, tursku svadbu Bakirbega Tuzlića i mnoge druge društvene događaje kojima je prisustvovala. U njenim sjećanjima nalaze se važni podaci o odnosima unutar porodica koje je obilazila i čije je povjerenje i naklonost stekla, o ishrani, načinu odijevanja, a ponajviše o bolestima sa kojima se susretala, liječenju i njegovanju bolesnika.

T. Krajevska je predano brinula o svim pacijentima, bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku i društvenu pripadnost, ali najviše se bavila liječenjem muslimanskih žena, kojima je istinski bila "jedina nada" (str. 39). Razlikovala je dva tipa muslimanskih žena, "zaostale i napredne" (str. 134), iscrpno objašnjavajući koliko je teško bilo natjerati prve, nepismene, konzervativne i neprosvijećene, da se liječe s obzirom na njihovo duboko usađeno uvjerenje da "Bog je dao bolest, Bog će dati da bolest prođe" (str. 132). T. Krajevska je prva spoznala da je osteomalacija, bolest smekšavanja kostiju, svojstvena muslimanskim ženama, te da je uzrokovano njihovom izolacijom od vanjskog svijeta i stanovanjem mahom u kućama sagrađenim na planinskim padinama, klancima i stjenovitim predjelima. Svoja saznanja podijelila je sa kolegama na dva izuzetno važna kongresa, Međunarodnom ginekološkom kongresu u Ženevi i Međunarodnom kongresu žena u Berlinu. Osim osteomalacije, T. Krajevska je zapisala da je liječila bolesne od tuberkuloze, kolere, dizenterije, sifilisa, te da je porađala žene, brinula o porodiljama i vršila imunizaciju protiv ospica. Interesantno je njeno sjećanje kako je supruga zajedničkog ministra finansija Austrougarske Benjamina Kalaja obilazila muslimanska sela i pomagala u liječenju bolesnih muslimanki, što je T. Krajevska ironično okarakterisala kao "plemenit i racionalan način propagande, u korist austrijskog režima u Bosni, koju je okupirala Austrija" (str. 179).

Zapisala je svoja promišljanja o narodima Bosne i Hercegovine na pragu aneksione krize: "Srbi su revolucionarni, a budući da su iskreni ne trude se svidjeti Austrijancima. Muslimani su vjerni odredbama Kurana i ne iskazuju nezadovoljstvo te su poslušni vlastima. Hrvati se nekako najviše mire sa sudbinom" (str. 210). Da je izvršena aneksija saznala je tokom odmora u Varšavi, pitajući se "je li moguće pretpostaviti da ni Srbija, ni Crna Gora, neće reagirati na to nepoštivanje međunarodnog prava i da će europske države bez protesta prihvatiti takvo omalovažavanje odredbi Berlinskog kongresa" (str. 233). T. Krajevska se kritički osvrnula na izjavu bosanske novinarke Milene Mrazović Preindelsberg da novouspostavljena željeznička linija između Sarajeva i Uvca "donosi mir i kulturu", zapisavši da "i ptice na grani pjevaju

da je ta linija uspostavljena radi strateških ciljeva, s mišlju o mogućem ratu sa Srbijom" (str. 211). Ipak, rat joj se činio nemogućim, imajući u vidu činjenicu da su u austrijskoj vojsci bili pretežno Sloveni, koji se, prema njenom mišljenju, ne bi borili protiv Srba. Međutim, kada je posjetila Rudo u januaru 1913. godine, imala je priliku da vidi plaćeničke granične vojne formacije – štrafune – koji su postavljeni na granicu sa Srbijom zbog tenzija koje je izazvala aneksija Bosne i Hercegovine. Među njima su bili uglavnom Hrvati, a T. Krajevska je tužno zaključila: "Kakva ironična sudbina bratskih slavenskih naroda" (str. 247).

Knjiga je objavljena u izdanju Hrvatskog instituta za povijest Zagreb u tiražu od 300 prim